

บทที่ 9

ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาชาวบ้าน

- ขอบเขตเนื้อหา
  1. ภูมิปัญญาไทย
  2. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย
  3. คุณลักษณะของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย
  4. สาขาภูมิปัญญาไทย
  5. ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย
  6. ภูมิปัญญาไทยกับการสร้างชาติ
  7. คุณค่าของภูมิปัญญาไทย

บทที่ 9

ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาชาวบ้าน

- ขอบเขตเนื้อหา
  8. ภูมิปัญญาชาวบ้าน
  9. ความคิดและการแสดงออกด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน
  10. การทำมาหากินของชาวบ้าน
  11. การอยู่ร่วมกันในสังคม
  12. ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

1. ภูมิปัญญาไทย

- นิยาม

1. Wisdom : ความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุงจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลผลิตที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมา แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้

2. ปราชญ์ชาวบ้านหรือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย เป็น ผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือ ทางช่าง สามารถประดิษฐ์ ตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชาวบ้านได้

2. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

1. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และ พฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของ คน

2. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5. ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

2. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลใน
พัฒนาการของสังคม

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

1. เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

2. เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง
เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นผู้ที่มีมือโดยทดลองทำตามที่ได้รับ
มา

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

3. เป็นผู้นำของท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่สังคมในแต่ละท้องถิ่นให้เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

4. เป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น เอาใจใส่ปัญหา ศึกษาปัญหา
หาทางแก้ไข และช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียง
อย่างไม่ย่อท้อ

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

5. เป็นผู้ที่ขยันหมั่นเพียร ลงมือทำและผลิตผลงานอยู่เสมอ ปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

6. เป็นนักปกครองและประสานประโยชน์ของท้องถิ่น ผลงานที่ทำยังถือว่ามียุณค่า จึงเป็นผู้ที่มีทั้ง “ครองตน ครองคน ครองงาน”

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

7. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เป็นเลิศ ทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ นักเรียน นิสิตนักศึกษา สามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ หรือ เชิญไปเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ได้

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

8. เป็นผู้มีคู่ครองหรือบริวารดี ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนมีคู่ครองที่ดีที่คอยสนับสนุน ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานที่ทำ ช่วยให้ผลิตผลงานที่มีคุณค่า

3. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

9. เป็นผู้มีปัญญารอบรู้และเชี่ยวชาญจนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ เพราะต้องเป็นผู้มีปัญญารอบรู้และเชี่ยวชาญ รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานพิเศษใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

3. สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในการบริหารการจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทและหน้าที่ขององค์กร

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดจนวรรณกรรมทุกประเภท

4. สาขาภูมิปัญญาไทย

10. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้
หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสม
ต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

5. ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม
สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม
หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือ
ธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

6. ภูมิปัญญาไทยกับการสร้างชาติ

- พระมหากษัตริย์กับการทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ
  1. พ่อขุนรามคำแหงกับการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน
  2. พญาลิไท กับการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ

6. ภูมิปัญญาไทยกับการสร้างชาติ

- พระมหากษัตริย์กับการทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ
  3. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ กกับการใช้ลัทธิเทวราชาในการจัดการปกครองประเทศ
  4. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับการใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในการรวมกรุงสุโขทัยกับกรุงศรีอยุธยาเข้าด้วยกัน

6. ภูมิปัญญาไทยกับการสร้างชาติ

- พระมหากษัตริย์กับการทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ
5. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับการใช้ภูมิปัญญากระทำ
ยุทธหัตถีจนชนะข้าศึก

6. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับการ
พระราชทานแนวทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหา
ความยากจนของพสกนิกร

7. คุณค่าของภูมิปัญญาไทย

- ทางด้านการสร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย
  1. ศิลปะแม่ไม้มวยไทย
    - ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยอยู่ทั่วโลก
  2. มรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรม
    - วรรณกรรมไทยหลายเรื่องที่ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศ

7. คุณค่าของภูมิปัญญาไทย

3. อาหารไทย

- ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก
- มีร้านอาหารไทยอยู่ในหลายประเทศ

9.8.ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งทำให้ประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน
- เน้นวิธีการ
  - การอนุรักษ์ (บำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามเอาไว้)
  - การฟื้นฟู (รื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามเอามาใช้ใหม่)
  - การประยุกต์ (ปรับหรือผสมผสานให้เข้ากัน)
  - การสร้างใหม่ (สร้างใหม่โดยสัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม)

9.8. ความคิดและการแสดงออกด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

- เน้นโลกทัศน์ หรือเข้าใจความคิดเกี่ยวกับโลก
- เน้นชีวิตทัศน์ หรือความคิดเกี่ยวกับชีวิต
- เช่น แนวคิดเรื่องความสมดุลในร่างการของคน (ธาตุ.4)
- ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน
- ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (การรู้จักอยู่ การรู้จักใช้ธรรมชาติอย่างเหมาะสม)
- ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จักรวาล เทพเจ้า บรรพชนผู้ล่วงลับ

9.10. การทำมาหากินของชาวบ้าน

- ชาวบ้านเน้นการใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้ ใช้เพื่อความอยู่รอด
- เช่น การทำนา การจับปลา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์
- การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร(การทำเหมืองฝายของชาวบ้าน,ฝายแม้ว)
- การจัดการแปรรูปผลิตผล
(เพื่อเก็บไว้กินได้นานๆ)
(การแปรรูปเพื่อขายหรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน)
- การปรุงอาหาร
- การเตรียมอาหารที่เน้นทั้งความอร่อยและสวยงาม

9.10. การทำมาหากินของชาวบ้าน

- การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์(งานอดิเรก)
- การทำหัตถกรรม เพื่อใช้สอย การทำบุญหรือการอุทิศส่วนกุศลให้คนใดคนหนึ่ง
- การแลกเปลี่ยนสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และครอบครัว โดยไม่เน้นเรื่องการค้าราคาของสิ่งของ

9.11. การอยู่ร่วมกันในชุมชน

- เน้นการอยู่ร่วมกันฉันท์ญาติพี่น้อง
- เน้นการเคารพผู้อาวุโส
- เน้นการยึดกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต
- ปัญหาในชุมชนมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
  - ภัยธรรมชาติ
  - การลักขโมยเครื่องมือทางการเกษตร
  - การละเมิดประเพณีหรือการผิดผี
- เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน
- เน้นการช่วยเหลือกันทำงานหรือ “การลงแขก”

9.11. การอยู่ร่วมกันในชุมชน

- ในชุมชนมีผู้มีความรู้ที่หลากหลาย
- ไม่มุ่งเน้นเรื่องค่าตอบแทน แต่เน้นค่าวิชา เช่น “ค่าครู” หรือ “ค่ายกครู”
- การตอบแทนมักเน้นที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากกว่าตัวเงิน
- ศูนย์ของชุมชนมักจะอยู่ที่วัด เช่น งานบุญ งานประเพณีส่วนรวม งานมหรสพ

9.12. ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

- สังคมเปลี่ยนไปสู่สังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านเริ่มปรับตัว
- ภูมิปัญญาบางอย่างของชุมชนเริ่มหายไป เช่น
  - * การรักษาแบบพื้นบ้าน
  - * การใช้ยาสมุนไพร
  - * การทำหัตถกรรมเครื่องเงินเครื่องเงินเครื่องถม
  - * การใช้ควายไถนา
  - * การใช้เกวียน

9.12. ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

- * การลงแขกทำนาเกี่ยวข้าว
- * การลงแขกหามบ้าน
- * เพลงพื้นบ้านหรือการละเล่นพื้นบ้าน เช่น เพลงโคราช, ลำตัด, เพลงบอก, ลำเรื่องต่อกลอน,
- * บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่ เริ่มลดลง

9.12. ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

- สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น
  - # การใช้ยาแผนปัจจุบัน
  - # การใช้รถไถนา
  - # การใช้รถอีแต๋น
  - # ระบบการจ้างทำงาน
  - # ระบบการศึกษาในสถานศึกษา
  - # สิ่งอำนวยความสะดวกบันเทิงสมัยใหม่
  - # การผลิตเพื่อการขาย

9.12. ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

- การเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน
  - ^ ให้ความสำคัญมากขึ้น
  - ^ หลายหน่วยงานเริ่มให้การสนับสนุน
  - ^ มีการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และคิดค้นสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่ๆ เพื่อประโยชน์สุขของสังคม
  - ^ เช่น ตลาดน้ำ, ตลาดสามชุก, ตลาดคลองสวน, ชุมชนบางหลวง, รถม้าลำปาง, รถสามล้อนนทบุรี ฯลฯ